

О. В. Пилипко,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСЛІВНИХ ВИГУКІВ В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються функціональні особливості однослівних вигуків сучасної німецької мови. Дослідження відображає один з аспектів аналізу вигуків, а саме, їх функціонування в художніх текстах.

Ключові слова: однослівні вигуки, функціональні особливості, прості і складені вигуки, інтер'єктивізація.

В статье рассматриваются функциональные особенности однословных междометий современного немецкого языка. Исследование отражает один из аспектов анализа междометий, а именно, их функционирование в художественных текстах.

Ключевые слова: однословные междометия, функциональные особенности, простые и составные междометия, интер'єктивізація.

The article deals with functional features of single-word interjections of modern German. The study describes one aspect of the analysis of interjections, namely, their functioning in fiction texts.

Keywords: one-word interjections, functional features, simple and compound interjections, interjection.

Постановка наукової проблеми та її значення. В сучасній германістиці значні труднощі викликає кваліфікація вигуків як специфічних мовних знаків, виникає необхідність порівняльного аналізу частоти вживання вигуків у художньому функціональному стилі сучасної німецької мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Питаннями інтерпретації вигуків, їх функціональними особливостями займалися російські, українські і західноєвропейські лінгвісти: О.О. Шахматов, В.В. Виноградов, Л.В. Щерба, О.І. Германович, А. Вежбицька (на матеріалі російської мови); І.Р. Вихованець, Л.І. Мацько (на матеріалі української мови); Ш. Баллі, Ж. Вандрієс, Є.Є. Корді (на матеріалі французької мови); С. Грінбаум, О. Єсперсен, Ч. Фріз (на матеріалі англійської мови); І. Ербен, Г. Вайнріх, В.Д. Девкін, Г. Хельбіг та І. Буша (на матеріалі німецької мови) та багато інших дослідників.

Актуальність наукової статті полягає у тому, що вона відображає один з аспектів аналізу однослівних вигуків, а саме, їх функціонування в німецькомовному художньому дискурсі. **Метою** дослідження є аналіз частотності вживання однослівних вигуків. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати структурні типи однослівних вигуків; 2) охарактеризувати функціонування однослівних вигуків у художніх текстах.

Переважає більшість вигуків німецької мови характеризується короткою, сконденсованою структурою і є первинними. Вони походять від емоційних немовних вигуків людини і мають ряд специфічних ознак, до яких відносяться:

- 1) морфологічна аморфність і відсутність словозміни;
- 2) головна роль інтонації;
- 3) аномальність фонетичних властивостей.

За своєю формою однослівні вигуки поділяються на прості і складені. До простих ми відносимо первинні вигуки, які не утворені за допомогою редуплікації або шляхом складання основ первинних вигуків, а також ті, які мають спрощену структуру, внаслідок чого сприймаються як прості за формою. До простих первинних вигуків ми відносимо: *ach, ah, äh, aha, ähm, au, brr, eh, ei, ha, hach, he, hm, na, o, oh, pfui, pst, tja* та ін.

В основному, однослівні вигуки структури «голосний + приголосний» – це емоційні вигуки, що ведуть своє походження від емоційних викриків. Очевидно, тому їм притаманні семантично дифузні функції, і вони функціонують в текстах для передачі різних душевних станів. Наприклад, вигуки *ach!* і *ah!* з опорою на загальну емоційну забарвленість мови можуть передати наступні почуття: радість, біль, печаль, скаргу, тугу, презирство, розчарування, здивування, недооцінку, відразу, відмову, здійснення очікуваного бажання та ін., як показують матеріали дослідження художнього дискурсу. Пор.: *Ah!* – є вигуком здивування, захоплення, полегшення [4]; *ach! ah!* є вираженням нейтрального і позитивного подиву, жалю, обурення [5]. Пор.:

(1) *Ach, du Schreck! Ich muß jetzt mit dem Schreiben aufhören, denn Gerda kommt den schmalen Weg, der zwischen ihrem Gehöft und dem Teich entlangführt, auf unser Haus zu*» [12, s. 149].

(2) «*Ah, du hast dir dein Frühstück schon selbst besorgt*», *ätzte Franz Leopold. «Das ist ja ekelhaft!*» [11, s. 71].

У прикладі (1) вигук вживається для передачі відчуття стану переляку і висловлювання є емоційнішим за більш нейтральний вигук у прикладі (2), що виражає недоброзичливу іронію.

(3) *Der Altehrwürdige hob den dürren Arm, über den sich die Haut wie Pergament spannte. «Ah, welche hitzige Debatte. Das gefällt mir*» [11, s. 167]. Дієслово *gefallen* – основна мовна одиниця, яка розкриває позитивний характер емоції. Той, хто говорить відчуває гарне самопочуття, задоволення, втіху.

(4) *Der Alte hob den Blick und lächelte dann. «Ah, ihr seid das. Welch schöne Nacht, um durch die Stadt zu schlendern*» [11, s. 12]. Висловлювання, що передує реченню з вигуком, конкретизує позитивну емоцію дієсловом *lächeln*, а речення у постпозиції уточнює причину радості персонажа.

За наявності ключового слова, як ми бачимо, немає потреби у широкому контексті. Це дозволяє якимось чином включати багатозначні вигуки в словники та довідники, конкретизувавши деякі значення кожного вигуку за допомогою цього вузького контексту.

Розглянемо функціонування найбільш частотно вживаного вигуку **ach** в художніх текстах. Семантично дифузне **ach** може мати різні значення залежно від його вживання в певних комунікативних ситуаціях. Пор.:

(5) «*Und Margot? Wenn sie etwas merkt?*» «**Ach die! Keine Sorge, ihre Begabungen liegen nicht auf intellektuellem Gebiet**» [8, s. 52]. У вищенаведеному прикладі **ach** виражає зневажливе ставлення мовця до Марго, що і розкривається в реченні, яке знаходиться у постпозиції до вигукової структури. В наступних прикладах вигук **ach** вже виражає емоцію туги (6) та відчуття розпачу (7). Пор.:

(6) «*Ach, Kind, lass mich einfach ein bisschen sitzen und schauen. Ich hatte mir zum Glück nicht viel vorgestellt*» [9, s. 182].

(7) «*Ach, ich habe sie verloren, all mein Glück ist nun dahin!*» [8, s. 148].

Іншу функцію має вищеназваний вигук у прикладі:

(8) «*Ach ja?*» *Empört stemmte Alisa die Hände in die Hüften* [11, s. 16]. У відповідь на зауваження, що їй не варто бродити по закутках міста самою, головна героїня виражає за допомогою вигуку **ach** почуття обурення. Дієприкметник *empört* уособлює емоцію, виражену вигуком. Тільки з контексту можна зрозуміти, що цей самий вигук виражає легке роздратування у прикладі (9):

(9) «*Dame Elina erwartet von euch, dass ihr vor den anderen Familien einen guten Eindruck macht*». «**Ach, und sie meint, wenn ich über meine engen Röcke stolpere, dann ist der Eindruck besser ...**» [11, s. 28].

В залежності від контексту вигук **ach** може функціонувати в художніх текстах для передачі почуття недо-віри (10), насмішки (11), несподіваної згадки (12), полегшення (13).

(10) «*Unsinn*», sagte Julian. «**Ach?**» *In den Augen der Polizisten blitzte es kampflustig auf* [7, s. 153].

(11) «*Ach, und du entscheidest, wer für die Familie von Nutzen ist und wer geopfert werden kann?*» [11, s. 367].

(12) «*Ach, weißt du, Lene, er soll ja ein guter Mensch sein, und ein guter Mann wiegt vieles auf, das kannst du mir glauben*» [12, s. 77].

(13) «*Ach, ich verstehe*», sagte Terrier fast erleichtert, «*ich bin im Bilde: Es geht also wieder einmal ums Geld*» [13, s. 11].

Таким чином, аналіз показав, що вигук **ach** функціонує для вираження як позитивних, так і негативних емоцій, а саме, полегшення, задоволення, жалю, відчаю, презирства, обурення, співчуття, подиву і інших емоцій. Точна ідентифікація емоції можлива лише при врахуванні багатьох чинників комунікативної ситуації.

Вигуки, що заповнюють паузи при говорінні (**äh, ähm, hm, eh, tja**), також є досить частотним явищем в художній літературі. Так, наприклад:

(14) «*Ähm ... ja ... mir geht's ...*», stammelte Aidan und schaffte es nicht, den Satz zu beenden. Er begann unbeholfen zu zittern und versuchte sich aufzurichten [6, s. 60]. Персонаж не може швидко закінчити речення і заповнює паузу вигуком **ähm**.

(15) «*Die Nacht ist zu schön, um in den Mauern zu bleiben, die unsere Kerkermeister uns zugewiesen haben – äh nein, ich meine natürlich unsere verehrten Professoren!*» [11, s. 140]. Назвавши професорів тюремниками, герой розуміє, що обмовився, заповнює вигуком **äh** незручну паузу і виправляє свою помилку.

(16) «*Zufällig habe ich gehört, daß du wegen Körperverletzung vorbestraft bist...*». «**Hm**», sagte Dieter [8, s. 144]. Не знаючи, як відреагувати на питання про судимість за напад, Дітер заповнює паузу за допомогою вигуку **hm**.

(17) «*Es geht nicht*», stotterte sie. «*Ich – eh – ich habe Nachtmittagsschicht. Bis um zehn*» [10, s. 188]. Дієслово *stottern* (белькотіти), яке знаходиться у препозиції до речення, що містить вигук, функціонує з метою попередження читача про невпевненість, сором'язливість мовця. Згодом це підтверджується вигуковою одиницею, яка вживається для заповнення паузи, що раптово виникла.

Вигук **oh (och)** як емоційний сигнал функціонує в текстах для вираження в основному тих же почуттів, що і **ah (ach)**. У Великому Дудені **oh!** характеризується як вираження туги, фізичного і душевного болю, радості [3]. В інших джерелах до даних значень додається здивування, жаль, осуд: «**Oh, Verzeihung! Oh, Entschuldigen Sie! Oh, das möchte ich nicht sagen! Oh, wie schön!**» [4]. Пор.:

(18) «*Er würde nicht erfreut sein. Oh nein, ganz und gar nicht. Seine Eminenz liebte es nicht, wenn etwas schiefging*» [11, s. 93].

(19) «*Ohhhh*», mehr brachte Ryan nicht heraus, er war viel zu nervös, wenn ihm auch nicht genau klar war, warum eigentlich [6, s. 88].

Глибокі переживання потрясають мовця, вигук функціонує для передачі емоції високого ступеню відчаю (18), знервованого емоційного стану (19).

Зовсім протилежний емоційний стан актуалізується за допомогою вигуку в наступній ситуації:

(20) «**Oh!**» *Er wusste nicht, was er sagen sollte. Er las in Annes Gesicht Verletztheit, Erleichterung, Liebe* [9, s. 53]. Вигук **oh** сигналізує тут про відчуття захоплення, радості. Виражені емоції у вищій мірі позитивні. Отже питання про характер реалізації конкретної емоції вирішується, виходячи з даних самої комунікативної ситуації, специфіки партнера, контекстуальних засобів ідентифікації тієї чи іншої емоції.

Конвенціоналізації в письмовій формі піддаються не всі вигуки. Деякі з них неможливо передати засобами алфавіту. Йдеться про такі мовні одиниці, які будуються на базі нестандартних звуків. До них відносяться імплосивні і звуки клацання [2, с. 80]. Навіть при можливості бути зафіксованими в письмовій формі деякі первинні вигуки зберігають аномальні властивості. Такими є вигуки, що складаються з одних тільки приголосних звуків, що не властиво іншим лексичним одиницям: **Brr!, Pst!, Hm!, Hmpf!** та ін. Фонетична аномальність як специфічна властивість виявляє протиріччя між усним мовленням і його письмовою фіксацією: список загальноживаних первинних вигуків, що існують у німецькій мові, може виявитися значно ширшим за список вигуків у словнику.

Однослівні вигуки можуть утворюватись за допомогою словоскладання (редуплікації) та лінійного повтору. Складені вигуки цього типу утворені шляхом поєднання двох простих первинних вигуків, римування двох первинних вигуків, дворазового (рідше триразового) повторення основи, подвоєння кінцевого або початкового складу: *ticktack, ah-ah, duziduzi, ha-ha, he-he, tra-la-la, ha, ha; he, he, oh,oh.*

(21) «*Du röchest nicht, wie Menschenkinder riechen sollen, wagt die unverschämte Person zu behaupten. Ja, was sagen wir denn dazu? Duziduzi!*» [13, s. 18]. В даному прикладі складений первинний вигук утворений за допомогою редуплікації.

(22) «*Ha, ha, ha*», *machte der Polizist. «Soll ich dir sagen, wie ich die Sache sehe?»* [7, s. 154]. У прикладі (22) ми спостерігаємо лінійний триразовий повтор первинного вигуку *ha*. Іноді такий вигук може повторюватись в реченні багаторазово з метою підсилення емоцій, що виражаються вигуком. Пор.:

(23) *Er sagte nicht einmal «unglaublich» mehr, sondern stieß nur noch, indem er fortwährend leise nickte und auf den Inhalt der Mischflasche starrte, ein monotonen «Hm, hm, hm... hm, hm, hm... hm, hm, hm...»* aus [13, s. 97].

Прості однослівні вигуки включають кілька підгруп за способом утворення в мові. Головними джерелами поповнення рядів вигуків є одиниці, що з'явилися в результаті інтер'ективності. Інтер'ективність – це перехід слів з різних частин мови у вигуки. У процесі інтер'ективності беруть участь іменники, дієслова, прислівники, займенники. Перехід повнозначних слів у вигуки супроводжується, на думку А. І. Германовича, втратою номінативності, категоріального значення, форм змінювання, синтаксичного навантаження і отриманням здатності виражати різні почуття [1, с. 99]. Інтер'ективність як постійний процес у мові робить вигук відкритим класом слів. Вигуки, запозичені з інших мов, ми відносимо до тієї чи іншої підгрупи виходячи з їх статусу в мові джерелі. Тут можна виділити наступні групи:

а) субстантивні вигуки (24), (25) (*Gott!, Hölle!, Mensch!, Mist!, Donner!, Teufel!*);

б) дієслівні вигуки (26) (*Behüte!, Bewahre!, Hör (mal)!, Sieh (mal) an!*);

в) дієприкметникові вигуки (27) (*Verdammt!, Verflucht!*);

г) адвербіальні (прислівникові) вигуки (28) (*Fort!, Los!, Nieder!, Raus!, Still!, Weg!*);

д) займенникові вигуки (29) (*Du!, Der!, Wie!, Was!, Wo!*);

е) вигуки, утворені від колишніх модальних слів та прийменників (30) (*Ab!, Auf!, Ja!, Nein!, Nun!, So!*).

Наведемо кілька прикладів функціонування простих однослівних інтер'ективів у німецькомовному художньому дискурсі:

(24) *Und bevor du es vergisst, hier hast du Freunde, die für dich da sind. Kapiert das endlich mal ... und rede nicht so eine Scheiße, das macht mich echt sauer. Mann, du bist ein McGrath, wo bleibt denn dein Ehrgefühl?* [6, s. 123].

(25) «*Ups*». *Gillean sah auf seine Uhr. «Wir müssten schon längst in Mathe sein». – «Mist!» Ryan sprang vom Bett auf. «Mr. Bourke hält uns garantiert eine Standpauke»* [6, s. 108].

(26) «*Hört! Hört!*» *Otto war amüsiert. «Meine Tochter. Was weißt du über die Liebe?»* [10, s. 65].

(27) «*Verdammt, das Verschwinden des Jungen hat nichts mit der Vorstellung zu tun!*» [7, s. 48].

(28) *Dann gab er sich einen Ruck, zeigte mit dem Kopf zu der Stelle bei den Dünen, wo ihre Sachen lagen, rief «los!» und rannte los* [9, s. 8].

(29) «*Was?*» *Alisa sah ihn aus weit aufgerissenen Augen an. «Du willst ihnen den Triumph gönnen, uns auf dem Rückweg zu schlagen?»* [11, s. 289].

(30) «*So, du bist spät?*» *fragte ich. «Ist mir gar nicht aufgefallen». Ich konnte mich nicht verstellen* [8, s. 119].

Функціонування вигуків в будь-якій позиції надає висловлюванню особливу експресивність. Пор.:

(31) «*Verdammt!*», *stieß Ryan zornig aus, warf Duncan einen tödlichen Blick zu und schritt ohne weitere Erklärungen den Gang entlang* [6, s. 182]. Замість нейтрального «він розлютився» автор вказує читачеві дуже наочно, на ступінь розлюченості персонажа.

Висновки. Аналіз функціонування вигуків у художньому дискурсі показує, що найбільш частотними є емоційні вигуки структури «голосний + приголосний» (*ach, ah, äh, aha, ähm, au, eh, o, oh* та ін.), а також вигук *Gott*. Втративши свій власний сенс, у вигуковому вживанні *Gott* створює в тексті емоційний динамізм, експресію. Проте питання про характер реалізації конкретної емоції вирішується, виходячи з даних комунікативної ситуації, специфіки партнера, контекстуальних засобів ідентифікації тієї чи іншої емоції. Функціонування вигуків вирізняється лаконізмом, яскравістю, емоційністю, економією і самодостатністю, наповнює художній текст живими експресивними відтінками, створює атмосферу невимушеності, дає реальну картину дійсності.

Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі функціонування вигуків фразового і реченевого типів та описі найбільш частотно вживаних інтер'ективів в художніх текстах сучасних німецькомовних авторів.

Література:

1. Германович А. И. Междометия русского языка / А. И. Германович. – Киев, 1966. – 170 с.
2. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен. – М. : КомКнига, 2006. – 408 с.
3. Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / hrsg. und bearb. von Günther Drosdowski in Zusammenarbeit mit Peter Eisenberg. – Mannheim [u.a.] : Dudenverl., 1995. – 864 s. – (Der Duden ; 4), 1995.
4. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / Gerhard Wahrig. – Gütersloh. Berlin. München. Wien : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1974. – 4185 s.
5. Weinrich H. : Textgrammatik der deutschen Sprache / Harald Weinrich. – Mannheim, 1993. – 1111 s.

Джерела ілюстративного матеріалу:

6. Eickert A. : Sträflingskarneval [Buch] : Roman / Annette Eickert. – AAVAA Verlag, 2012. – 280 s.

7. Hohlbein W. Spiegelzeit: e. phantast. Geschichte / Wolfgang u. Heike Hohlbein. – Wien : Ueberreuter, 1999. – 536 s.
8. Noll I. : Die Apothekarin [Buch] : Roman / Ingrid Noll. – Zürich : Diogenes, 1996. – 248 s.
9. Schlink B. : Sommerlügen [Buch] : Geschichten / Bernhard Schlink. – Zürich : Diogenes, 2010. – 278 s.
10. Schönthan G. Zwei ungleiche Schwestern [Buch] : Roman / Gaby von Schönthan. – München : C. Bertelsmann Verlag GmbH, 1980. – 286 s.
11. Schweikert U. : Nosferas. Die Erben der Nacht [Buch] : Roman / Ulrike Schweikert. – CBT-Verlag, München, 2008. – 444 s.
12. Schweizer I. Kirschblütenball [Buch] : Roman / Ilse Schweizer. – Berlin : Goldmann Verlag, 1992. – 223 s.
13. Süskind P. : Das Parfum [Buch] : Roman / Patrick Süskind. – Zürich : Diogenes, 1985. – 286 s.